

осуществления права. Так, герменевтическая модель правового обучения, так же как и осуществление права «на практике», представляет собой нарративно структурированный герменевтический процесс, в котором в диалогической форме воспроизводятся правовые смыслы. При этом основной задачей преподавателя является облегчение диалога для всех его участников с целью реализации права каждого быть услышанным. Основная же ценность такого обучения состоит не в предоставлении студенту готовых методик извлечения «истинных» смыслов права, а в опыте воспроизведения практики диалогического принятия решений в ситуации неопределенности и конфликта, а значит – в среде трагизма действия – в той среде, в которой и осуществляется право, когда конфликт не может быть исчерпан, но должен иметь решение в ситуативном моральном суждении.

Подводя итог изложенному, нужно отметить, что когнитивизм и некогнитивизм представлены в юриспруденции двумя моделями правового суждения и соответствующими им подходами к правовому обучению: познание по аналогии с научным познанием (эпистемологическая модель) и понимание, имеющее своим горизонтом мир, опосредованием – суждение и точкой приложения – единичные ситуации (герменевтическая модель). При этом высокий гуманистический смысл правовой герменевтики состоит в том, что она, будучи всецело ориентированной на толерантность, диалог, примирение и минимизацию насилия во всех его формах, отвечает сущности права и его предназначению.

В. О. Сліпенчук

СТАН ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПОКАЗНИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ

Проблема правосвідомості і правової культури особистості відчувається найбільш гостро тоді, коли відбувається руйнування створених нормативних зразків, змінюються цілі та цінності. Відбуваються зміни основних засобів, за допомогою яких реалізуються соціальні потреби суспільства. У зв'язку з такими глобальними змінами всередині суспільства встановлюються якісно нові норми правової взаємодії, поступово зростає роль поведінкового індивідуального вибору. В умовах соціальної і правової реальності в сучасній Україні ці процеси здійснюються у контексті процесу формування правової особистості як принципово нового типу правового суб'єкта. Тому досліджен-

ня стану правосвідомості і правової культури в сучасній Україні в контексті формування правової особистості передбачає постановлення низки завдань, вирішення яких дозволяє уявити цілісну картину такого стану та намітити шляхи його поліпшення.

1. *Аналіз концептуальних основ правосвідомості та правової культури як складових структури правової особистості.* Такий феномен, як правосвідомість, відображає процеси масової правової соціалізації суспільства та впливає на: правопорядок у суспільстві; законність прийнятих рішень; процес зміни окремих елементів у системі чинного права. Іншими словами, правосвідомість виступає важливим чинником правотворчості та правозастосування. Правова ж культура особистості є властивістю особистості, що характеризується знанням і розумінням права, а також дією відповідно до нього, включаючи вміння і навички користування правом, підпорядкування своєї поведінки вимогам правових норм. Правова культура відображає ступінь і характер розвитку правової особистості, культуру її правової поведінки, образ життєдіяльності у правовій сфері. Така діяльність має відповідати прогресивним досягненням суспільства в галузі права, унаслідок чого має відбуватися безперервне правове збагачення самої особистості. Відповідно за своїм змістом правова культура особистості включає правову поінформованість особистості; її відносини і переконання у сфері дії права; характер і рівень правової поведінки та правової діяльності. Правова культура особистості є невід'ємним чинником правомірної поведінки, яка у свою чергу виступає результатом реалізації правосвідомості.

У даний час в Україні тільки розпочався процес становлення правової особистості. Правова особистість являє собою особистість, яка володіє типологічними і поведінковими характеристиками, є адекватною правовому суспільству і правовій державі. Правова особистість відрізняється ступенем правомірності і активністю поведінки. Свідоме виконання правових приписів, активний захист своїх прав і прав інших осіб, активна участь у правотворчій діяльності органів держави, участь у правовиховній діяльності визначають зміст правової особистості. Правова культура як властивість правової особистості передбачає: а) певний рівень правового мислення і чуттєвого сприйняття правової дійсності; б) належний ступінь знання законів; в) високий рівень поваги до норм права; г) якісний стан процесів правотворчості та реалізації права; г) результати правової діяльності у вигляді духовних і матеріальних благ (закони, судова практика і т.д.).

2. *Систематизація елементів індивідуальної правосвідомості.* Сама структура правосвідомості особистості складається у першу чергу із психологічних, прагматичних та ціннісних компонентів. При цьому кожен з них

може бути змінений, якщо існують передумови ефективного механізму формуючого впливу. Це створює можливість вдосконалення правової культури громадян України з використанням якраз спрямованого впливу на кожен компонент правосвідомості громадянина. Тим самим одночасно відбудуватиметься стимуляція правомірної поведінки.

3. *Аналізування й оцінювання чинників у процесі формування правової культури та правосвідомості.* Від знання права прямо залежить зміст правосвідомості та правової культури. Однак знання права не може вважатися вирішальним чинником, що впливає на забезпечення правомірної поведінки людей, хоча це важливий критерій для досягнення високого рівня розвитку правового виховання особистості. З цієї причини соціально-правові механізми, що впливають на стимулювання правомірної поведінки, обов'язково повинні включати як всебічну юридичну просвіту, так і національну правову ідеологію держави, що впливає на розвиток правових настанов особистості.

4. *Визначення регулятивної ролі правосвідомості у правовій поведінці індивіда.* Аналізування юридичних і соціально-психологічних аспектів дозволяє визначити в нашому суспільстві правову поведінку особистості, яка знаходиться під контролем свідомості та волі суб'єктів, передбаченого нормами формального права і підконтрольних державі. У свою чергу держава гарантує його правомірні форми і на основі законів карає за протиправні вчинки.

5. *Дослідження суперечностей у законодавчому процесі щодо тих вимог, які найчастіше ставляться до правової культури громадян України.* Законодавчий процес покликаний насамперед забезпечити формування системи певних норм, що заохочують правомірну поведінку суб'єктів економічної, політичної і адміністративної сфер. Законодавчий процес можна характеризувати як такий, якому притаманна деяка нераціональність: а) законодавчі рішення мають виключно тимчасовий характер і розраховані на короткий строк; б) відсутність передумов для саморегуляції суб'єктів права, оскільки для них правила взаємодії не встигають сформуватися через запізнення із прийняттям необхідних законодавчих рішень; в) ігноруються будь-які вимоги громадської експертизи нових законів як одного з механізмів їх легітимізації. При такій ситуації навколо правової культури суб'єктів правовідносин складаються лише заплутані, до кінця не визначені вимоги, що відображаються безпосередньо у суспільній правосвідомості.

6. *Проведення структурного аналізу правового нігілізму, включаючи його джерела, в сучасному українському суспільстві.* Правовий нігілізм в Україні є настановою масової правосвідомості. Все це відображається в скептичних стереотипах суспільства, його правовій непоінформованості, упередженнях,

недовірі до закону і права. Ця настанова підтримується завжди такими чинниками, як повна відсутність національної правової ідеології, адміністративний нігілізм та інституційна несформованість соціально-правової системи в сучасній Україні.

Слід зазначити, що в умовах недостатнього розвитку нормативної сфери і суперечливості законодавчих процесів правова культура особистості є головним чинником, який здатний підтримати існуючий формальний порядок або ж стати на бік хаотичного беззаконня. Ця проблема притаманна й українському суспільству, в якому правова культура особистості та права свідомість не є повною мірою «правовими», тобто не завжди відповідають їх сутнісним властивостям. Це відбувається внаслідок низки причин: відсутності правової компетентності громадян або її слабого розвитку; непоінформованості громадян про притаманні їм права та обов'язки; розвитку правового нігілізму, який веде до ігнорування перш за все конституційних норм.

На сьогодні в Україні багато суб'єктів правовідносин у тій чи іншій формі припускаються протиправної поведінки. Тому стійкий правовий порядок можна встановити тільки за умов підвищення стимулюючої ролі законодавства та вираховування потенціалу масової національної правосвідомості в системі правового регулювання, яке продовжує формуватися і впливати на розвиток українського суспільства. Іншими словами, існує необхідність вести і продовжувати розробки тих механізмів, які стимулюватимуть нормативні правовідносини серед людей у різних сферах життєдіяльності, починаючи від політики і закінчуючи сферою праці, приватним життям, духовною сферою та бізнесом.

Виходячи з викладеного, слід зазначити, що правосвідомість формує характер правової поведінки, її протиправну або правомірну спрямованість, поширену серед населення України. Спроби створити передумови до соціальної ініціативи у сфері правомірної поведінки є рідкісними і непомітні на тлі розширених можливостей, які дозволяють ухилятися від прямих обов'язків суб'єктів правовідносин. Тому правове будівництво завжди має базуватися на підтриманні, розвитку та формуванні тієї єдиної системи, яка забезпечуватиме правомірну поведінку всіх громадян.

Сьогодні перед Українською державою постає завдання більш ретельно дослідити сферу впливу на розвиток правосвідомості та правової культури особистості як передумов формування правової особистості. Є гостра необхідність подолати різні види і форми існуючого нині правового нігілізму та усунути протиправну активність в усіх соціальних ланках суспільства.